

rını da Muhammed Fehmî neşretmiştir (*Mecmû'atü Resâ'ili Reşidüddin el-Vatvât*, I-II, Kahire 1315). H. Horst on mektubu Almanca'ya tercüme etmiş (ZDMG, CXVI [1966], s. 23-43), Zemahşerî'ye yazdığı mektup da ayrıca neşredilmiştir (*Resâ'ilü'l-bülegâ'*, nşr. Muhammed Kürd Ali, Kahire 1954, s. 378-381). 4. *Le'tâ'ifü'l-emşâl ve tarâ'ifü'l-aqvâl*. Arapça 281 meselin Farsça tercüme ve şerhi olup mukaddimeden sonra Fars alfabesine göre yirmi sekiz bölüme (bab) ayrılmış, mesellerin ilk harfine göre alfabetik düzenlenmiştir (nşr. Seyyid Muhammed Bâkir Sebzevârî, Tahran 1358 hş.; nşr. Habîbe Dânişâmuz, Tahran 1376 hş.). 5. *Ma'tlûbü külli tâlib min kelâmi emîri'l-mü'minîn 'Alî b. Ebî Tâlib* (*Terceme-yi Şad Kelime*). Eserde Hz. Ali'nin Câhiz tarafından derlenen 100 hikmetli sözünün Farsça tercüme ve açıklaması, ayrıca ikişer beyit halinde manzum çevirisi yer almaktadır (Tebriç 1259, 1312; Tahran 1304; nşr. Mîr Celâleddin Muhaddis Urmevî, Tahran 1348 hş.; Lat. tercümesiyle, nşr. Stickel, Jena 1834; Alm. tercümesiyle nşr. M. H. L. Fleischer, Leipzig 1837; İng. tercümesiyle, nşr. Harley, Calcutta 1927). *Vatvât, Neşrû'l-le'âlî min kelâmi emîri'l-mü'minîn 'Alî* de ise Hz. Ali'nin özlü sözlerini açıklama ve yorum yapmadan bir araya getirmiştir. Hulefâ-yi Râşidîn'den diğer üçünün 100 hikmetli sözünü de ayrı ayrı derleyerek Farsça'ya çevirip şerhetmiş, ikişer beyit halinde manzum çevirilerini de yapmıştır. Bunlar *Tuḥ-fetü's-şadîk ile's-şadîk min kelâmi emîri'l-mü'minîn Ebî Bekri's-Şiddîk, Faşlü'l-ḥittâb min kelâmi emîri'l-mü'minîn 'Ömer b. el-Ḥaṭṭâb ve Ünsü'l-lehfân min kelâmi emîri'l-mü'minîn 'Osmân b. 'Affân* adını taşımaktadır. *Vatvât*, kendisinin Arapça hikmetli sözlerinden 100'er tanesinin de *Ġarâ'ibü'l-kilem fi reġâ'ibi'l-ḥikem, Ġurerü'l-aqvâl ve durerü'l-emşâl, el-Kilemü'n-nâşiha ve'l-ḥikemü's-şâliha, Mefâtiḥu'l-ḥikem ve meşâbiḥu'z-zulem, Münyetü* (*Buġ-yetü'l-mütekellimîn ve ġunyetü'l-müte'allimîn, 'Uḫûdü'l-le'âlî ve su'ûdü'l-leyâlî, Cevâhirü'l-ḳalâ'id ve zevâhirü'l-ferâ'id* adıyla yedi risâlesinde toplamıştır. 6. *Bedâyi'u't-tarşî'ât ve revâyi'u't-tescî'ât* (nşr. Muhsin Zâkir el-Hüseynî, *el-Ma'ârif*, XX/1 [Tahran 1382/2003], s. 3-49). *Vatvât*'in diğer bazı eserleri de şunlardır; *Risâle-i 'Arûz* (Arap ve Fars şiirindeki aslî ve fer'î yirmi dokuz bahir hakkındadır, nşr. Ahmed Ateş – Abdülvehhâb Tarzî, *Farsça Grameri* içinde, İstanbul 1962, s. 252-262), *el-Fevâ'idü'l-alâ'iyye, Muḥtaşar*

der Taşhîfât, Münşe'ât, Nuḫûdü'z-zevâhir ve 'uḫûdü'l-cevâhir (Arapça-Farsça sözlük), *'Umdetü'l-bülegâ'* ve *'udde-tü'l-fuşaḥâ'* (eserlerin yazma nüshaları için bk. Şerîfî, I, 454-455; Ateş, X [1959], s. 1-24; *Mu'cemü'l-maḥḫûṭâtü'l-mevcûde*, II, 1349-1350).

BİBLİYOGRAFYA :

Reşidüddin Vatvât, *Ḥadâ'iku's-siḥr fi deḳâ'iki's-şî'r* (nşr. Abbas İkbâl Âştîyânî), Tahran 1308 hş., neşredenin girişi; *Nâmeḥâ-yi Reşidüddin Vatvât* (nşr. Kâsım Tûyserkânî), Tahran 1338 hş., neşredenin girişi, s. 3-133; Beyhâkî, *Tetimme*, I, 166; İbn İsfendiyâr, *Târîḫ-i Ṭaberistân* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1320 hş., s. 109-112; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebe': İrsâdü'l-erib* (nşr. D. S. Margoliouth), Kahire 1925, VII, 91-95; Avfî, *Lübâb*, I, 80; Cüveynî, *Târîḫ-i Cihângüşâ*, II, 6-11, 17; Müstevfî, *Târîḫ-i Ġüzide* (Nevâtî), s. 756; Devletşâh, *Tezkiretü's-şu'arâ'* (nşr. Muhammed Abbâsî), Tahran 1337 hş., s. 98; Süyûtî, *Buġyetü'l-vu'ât* (nşr. M. Emîn el-Hancı), Kahire 1326, s. 97; Rızâ Kuli Han Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşaḥâ'* (nşr. Müzâhir Musaffâ), Tahran 1339 hş., II, 655; Browne, *LHP*, II, 330-333; Bediüzzaman Fîrûzâfer, *Sûḥan ü Sûḥanverân*, Tahran 1318 hş., I, 345-356; Safâ, *Edebiyyât*, II, 628-636; Sakhâullah, "Raşid's Life and Literary Activity", *Professor Muhammad Shafi' Presentation Volume* (ed. S. M. Abdullah), Lahore 1955, s. 201-220; Storey, *Persian Literature*, V/2, s. 551-554; Şerîfî, "Reşid-i Vatvât", *Ferhengnâme-i Edebi Fârsi* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1380/2001, I, 449-455; *Mu'cemü'l-maḥḫûṭâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbül ve Ânâṭûli* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], II, 1349-1350; Ahmet Ateş, "Raşid al-Din Vatvât'ın Eserlerinin Bazı Yazma Nüshaları", *TD*, X (1959), s. 1-24; Zehra Bağgeçli, "Raşid al-Din Vatvât'ın Abkâr al-Afkâr fi'r-Resâil va'l-Aş'âr İsimli Eserinin Yeni Bir Nüshası", *TTK Belleten*, LVII/220 (1993), s. 747-750; M. Nazif Şahinoġlu, "Vatvât", *İA*, XIII, 235-240; F. C. de Blois, "Raşid al-Din Watvât", *EI²* (İng.), VIII, 444-445.

DERYA ÖRS

VÂV

(الواو)

Arap alfabesinin yirmi yedinci harfi.

Osmanlı alfabesinin yirmi dokuzuncu, ebced tertibinin ve Fenike alfabesinin altıncı harfi olup ebced hesabında sayı değeri 6'dır. Fenike alfabesinden gelen **vâv** adı değişmeden Ârâmîce, İbrânîce ve Arapça'ya geçmiştir. Fenike dilinde **vav** "çivi, kama, gemi direği, desteği" demektir. Harfin biçim evrimi daha çok son anlamla ilgili olduğunu göstermektedir. Halîl b. Ahmed'e göre Arapça'da **vav** "büyük hörgüçlü deve" (ve "zayıf adam") anlamındadır (*el-Ḥurûf*, s. 31).

Arapça'da **vav** sesi, iki dudağın birbiri üzerine kapanmadan bir miktar aralık kal-

ması (infittâh sıfatı) ve iki yanlarının biraz yuvarlak oval bir biçim almasıyla çıkarılır. Bu sebeple çift dudaksıl bir sese sahip bulunduğu gibi dudakların kapanmayıp havanın sızmasına imkân sağlamasıyla da sızıcı bir ses niteliği taşır. Sâmiye'de **vav** çift dudaksıl bir sızıcıdır. Aynı mahreçten çıkan "m" ve "b" de ise dudaklar birbiri üzerine kapanır (intibak) ve hava sızması olmaz. İbn Sînâ'ya göre **vav** "fâ"nın mahrecinden çıkar, ancak "fâ"ya nisbetle daha hafif bir hava basıncına sahiptir ve daha yumuşak (rihvet) bir ses özelliği taşır (*Meḥâricü'l-ḥurûf*, s. 20). Bu durumda "vâv"ın mahreç sahası dudaklardan dil ucuna doğru bir yayılma gösterir. Uzatıcı ünlü (med harfi) görevi yapan "vâv"ın mahrecinin ağız boşluğu olduğu fikri genel kabul görmüşse de Sîbeveyhi ile Ca'berî bunun da hareketli "vâv"ın mahrecinden çıktığını belirtir. Özellikle Kur'an kıraatinde önü üstün olan sâkin **vav** yumuşak bir sesle telaffuz edildiğinden "lîn harfi" adı verilir. Kendisinden sonra sâkin bir harf gelince bu **vav**, uzun-yumuşak bir sesle çıkarıldığından "lîn meddî" diye anılır; "اَلْوَو" lîn harfine, "اَلْوَو" ise lîn meddine örnek teşkil eder. Modern fonetikçiler "vâv"ın telaffuzunda dil kökünün art damağa yaklaştığını, bu sebeple onun dudaksıl-art damaksıl bir ses olduğunu kabul eder (Gânim Kaddûrî el-Hamed, s. 217). Günümüz Türkçe'sinde **vâv** sesi, söyleniş önlü dişlerle de ilgili görülerek "yarım vokal çift dudaksıl, daraltıcı, ötümlü diş dudaksıl ünsüz" biçiminde tanımlanmıştır.

Vav Arapça kelimelerin bünyesinde asıl harf (vecd, cevz, adv), ayrıca ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci zâit harf (kevşer, cedvel, cürmûk, ḥayzebûn) şeklinde bulunabilir. Bir kelimeyi daha üst bir kalıba aktarma işlevi gören ilhak "vâv"ı da zâittir; "جهر" nin "جهور" şeklinde üçlü kalıptan dörtlüye aktarılması gibi. Üçüncü tekil şahıs zamirinde "4" okunuşta var olan, bazan da "هم، كم، تم" zamirlerinin sonuna eklenecek uzatma işlevi gören "vav"lar da zâittir: "همو، كمو، تمو" gibi. Kesre ve tenvin kabul etmeyen (gayr-i munsarif) Ömer (عمر) ismiyle karışmasını önlemek için Amr (عمرو) isminin sonuna ref' ve cer halinde zâit bir **vav** eklenir. Nasb halinde ise -Ömer ismi tenvin alamayacağından- buna ihtiyaç duyulmaz. Yine aynı grafik yapıya sahip "أبي" grubunu "إبى" harf-i cerrinden ayırmak için "أولات، أولاء، أولي، أولو، أولئك" ve "أولئك، أولئك" den ayırmak amacıyla eklenen **vav**lar (vâv-ı fârika) ziyade olup uzatma vazifesi görmez. Hemzenin ötreli olduğunun göstergesi biçiminde altına destek ögesi olarak konu-

rubbe cer harfinin yerine geçen bir harf olduğu belirtilir. “وبلدة ليس لها أنيس” (Nice bir belde ki hiçbir candası yok) gibi. 12. Lüsûk “vâv”ı. Sifat cümlesinin başına gelen zâit bir harf olup sıfatın mevsufa yapışan / yakışan sabit ve kesin bir özellik taşıdığını pekiştirme işlevi görür: “وعسى أن تكهروا شيئا” (Sizin için tamamen hayırlı olan bir şeyi nâhoş görebilirsiniz) (el-Bakara 2/216) ve, “سبقتلون سبعة وثامنهم كلبهم” (Onlar, “Ashâb-ı kehf sekizincileri, onlardan biri konumundaki köpekleri olan yedi kişidir” diyecekler) (el-Kehf 18/22) örneklerinde görüldüğü gibi. Bazı nahivciler bu âyetleri “nekreden hal gelir” kuralının kanıtı saymıştır; zira aynı âyetin baş tarafındaki iki cümlede geçen benzer ifadeler “vav”sız olarak doğrudan sıfat biçiminde gelmiştir. 13. Sekiz (semâniye) “vâv”ı. İsim, sıfat, durum sayımı veya sıralamalarında sekizinci sıradakinin başına gelen “vav”dır. Araplar yedi sayısını tek ve çift sayıları kendisinde toplayan tam sayı kabul ettiklerinden sayım ve sıralamalarda yedinci sıradaki ile söz tamamlanmış sayılır ve sekizinci sıradakinin başına söz başı “vâv”ı getirirler. “التائبون العابدون... والناهون” (et-Tevbe 9/112); “مسلمات مؤمنات... وأبكارا” (et-Tahrîm 66/5) gibi. 14. Ziyade (ikhâm) “vâv”ı. Kûfe mektebi nahivcileriyle Ahfeş el-Evsat ve İbn Mâlik et-Tâi gibi bazı Basra nahivcileri, bir kısım âyetlerde şart cümlesinin cevabı konumundaki cümlelerin başında yer alan “vav”ları ziyade saymıştır: “حتى إذا جاؤها وفتحت أبوابها وقال لهم: فلما أسلما وتله للجبين (ez-Zümer 39/73); “فلما ذهبوا به: وناديانه (es-Sâffât 37/103-104); “فلما ذهبوا به: وأجمعوا... وأوحينا” (Yûsuf 12/15) gibi. 15. Müzekker çoğul zamiri olan vav. Fiillere bitişen merfû “vav”lardır. “كتبوا، يكتبون، اكتبوا” gibi. Ahfeş el-Evsat ile Ebû Osman el-Mâzinî bunları âkil müzekker çoğul harfi saymıştır. Cümle başındaki fiilin tekil olması genel kural konumunda bulunmakla birlikte Tay, Ezd-i Şenûde veya Belhâris lehçesinde baştaki fiil ikil ve çoğul da gelebilmektedir. Bu durumda fiillere bitişen ikil elifi, çoğul “vâv”ı ve “nûn”u zamir değil ikil ve çoğul âlâmeti olan harfler olup asıl fâiller bunları izleyen zâhir isimlerdir. Ancak bunları fâil zamiri sayıp zâhir isimleri mübtedâsı gizli haber şeklinde değerlendiren i’rab tarzı da vardır: “ثم عموا وضموا كثير منهم” (el-Mâide 5/71); “وأسروا التجوى الذين ظلموا” (el-Enbiyâ 21/3); “أكلوني البراغيث” gibi. 16. Müzekker çoğul ve ref’ âlâmeti olan vav. Akıl sahibi müzekker varlıkların isim ve sıfatlarına merfû konumunda takılan harftir: “زيدون، مسلمون” gibi. Bu vav düzenli eril çoğul (sâlim müzekker cemi) olma şartlarını taşımayan bazı kelimelere sadece şekil ba-

kımından eklenir. Bu tür kelimelere düzenli eril çoğulun mülhakları denir: “İsrûn, şelâsûn, ûlûn, ehlûn, sinûn, arazûn, ‘îzûn, Kinnesrûn” gibi. 17. Dolgu (işbâ) “vâv”ı. Şiirde vezni denkleştirmek için kelimenin bünyesine eklenen ziyade bir harftir: “فأنظر ← برقع ← برقعون” gibi. Bu vav ilk mısra sonu tef’ilesi demek olan aruz ile ikinci mısra sonu tef’ilesi olan darbına gelirse itlâk (kafiye, sıla) “vâv”ı diye anılır. 18. Müzekkerlik “vâv”ı. Eril-tekil zamiri uzatan vavdır “ه ← ه ← هو”. 19. Hatırlama (tezekkür / tizkâr) “vâv”ı. Bir mahzufun olduğuna delâlet etmek üzere duruşta ötreli harfi uzatan vavdır. Üstünlü olsaydı uzatan öge elif, kesreli olsaydı yâ olacaktı “يقوم ← يقومون” gibi. 20. Duruş (vakıf) “vâv”ı. Cümle içinde merfû i’rabını taşıyan nekre ismi konu edinip soran “من” kelimesine eklenir: “جاء رجل / رجلان / نساء ← من؟” gibi. Bu tür vav duruşta nekreyi belirginleştirme (işbâ) işlevi de görür: “جاء رجل ← رجلا” gibi. 21. İnkâr “vâv”ı. İnkâr bildiren soru hemzesinin dahil olduğu ismin sonuna duruş (sekt) “hâ”sından önce gelerek inkârı pekiştirme vazifesi görür: “نجح زيد ← أزيدوه؟” (Zeyd başarıldı; Zeyd mihi?) gibi. Kimi zaman “vâv”ın yerine elif yahut yâ da bu vazifeyi görür. 22. Çevirme (sarf) “vâv”ı. Dahil olduğu ögenin önüne atfedilmesi anlamca doğru olmadığı için onu önündeki kısımdan çekme / çevirme işlevi görür: “لا تله عن خلق وتأتي مثله” (Benzerini yapıp durduğun bir huyu başkasına yasaklama) gibi. 23. “İz” “vâv”ı. Hal veya ibtidâ konumundaki bazı “vav”lar zaman zarfı vazifesi görür. “أتيتك والسماء ممطر” ve “يغشى طائفة منكم وطائفة قد أهمتهم أنفسهم” (Âl-i İmrân 3/154) gibi.

Vav harfinin gerek şekli gerek sembolik anlamı bakımından Türk hat sanatında da önemli bir yeri vardır. Anne rahmindeki çocuğa ve secde halindeki insana benzeriyle sadakat ve tevazuu, ilk harfi olduğu Cenab-ı Hakk’ın vahdâniyet sıfatı ve vâhid ismini simgelemesi, ayrıca ebced hesabına göre 6 sayısına karşılık olması bakımından imanın altı esasına işaret etmesi sebebiyle hattatlar hem “âmentü” yazılı levhalarda bu harfi öne çıkarmışlar hem de sadece bu harften oluşan levhalar düzenlemişlerdir. Ayrıca karşılıklı iki vav harfinin ebced hesabıyla Allah lafzının karşılığı olan 66’ya tekabül etmesi sebebiyle de “müsennâ” denilen yazı çeşidinde çifte vav çokça kullanılmış, bazı tarihî camilerin duvarları tek veya çifte “vav”lı levhalarla tezyin edilmiştir (bk. MÜSENNÂ).

BİBLİYOGRAFYA :

Hafîl b. Ahmed, *el-Hurûf* (nşr. Ramazan Abdüttevâb), Kahire 1389/1969, s. 31; Şibeveyhi, *el-*

Kitâb (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1403/1983, IV, 431-436; ayrıca bk. tür.yer.; Ebû’t-Tayyib el-Lugavî, *Kitâbü’l-İbdâl* (nşr. İzzeddin et-Tenûhî), Dımaşk 1379-80/1960-61, I, 84, 149, 312, 347, 394; II, 28, 95, 99, 152, 292, 321, 332, 457; İbn Cinnî, *Sırru şinâ’ati’l-i’râb* (nşr. Hasan Hindâvî), Dımaşk 1405/1985, II, 573-650; Ali el-Hevî, *el-Üzhiyye fi’l-ilmî’l-hurûf* (nşr. Abdülmuîn el-Mellûhî), Dımaşk 1401/1981, s. 231-240; İbn Sinâ, *Me’hâricü’l-hurûf* (nşr. ve trc. Pervîz Nâtil Hânlerî), Tahrân 1333, s. 20, 41; İbn Abdünnûr, *Raşfû’l-mebânî* (nşr. Ahmed M. el-Harrât), Dımaşk 1405/1985, s. 473-502; Hasan b. Kâsim el-Murâdî, *el-Cene’d-dâni fi’l-hurûfi’l-me’ânî* (nşr. Tâhâ Muhsin), Musul 1396/1976, s. 185-200; İsmail Karaçam, *Kur’ân-ı Kerim’in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, İstanbul 1984, s. 199, 205, 207, ayrıca bk. tür.yer.; Gânim Kaddûrî el-Hamed, *ed-Dirâsâtü’ş-şavtiyye ‘inde ‘ulemâ’it-tecvîd*, Bağdad 1406/1986, s. 214-217, 354, 360; Emîl Bedî Ya’kûb, *Mevsû’atü’l-hurûf fi’l-lugati’l-Arabîyye*, Beyrut 1408/1988, s. 501-522; *Büyük Larousse*, İstanbul 1986, XXIII, 12054-12055.

İSMAİL DURMUŞ

VAZ’

(bk. MEVZÜ).

VAZ’

(الوضع)

On kategoriden (makûlât) biri olan, cevherin konunu veya durumunu belirten mevzû yerine kullanılan mantık terimi (bk. MAKÛLÂT; MEVZÜ).

VAZ’

(الوضع)

Lafızların belirli bir anlam karşılığında ortaya konulmasını ve lafız-anlam ilişkisini konu edinen bilim dalı.

Sözlükte “bir şeyi bir yere koymak” anlamındaki vaz’ın terim anlamı “lafızların bir mânaya karşılık belirlenmesi” şeklindedir. Filolojik düzlemde vaz’, lafızların belli bir mânaya delâlet etmek üzere ortaya konulması olduğundan bu bilim dalında lafız-anlam ilişkisi ve lafzın anlama delâlet keyfiyeti önem kazanmıştır. Bir ögenin bilgisinden ikinci ögenin bilgisine ulaşıldığı için delâlet meselesi bu bağlamda tartışılan temel konulardan birini teşkil etmiştir. Vaz’ ilminin gayesi değişik bilim dallarınca ortaya konan lafızları birbirinden ayırmak, özellikle lafzın hakiki ve mecazi kullanımını tesbit etmektir. Vaz’ ilmin-